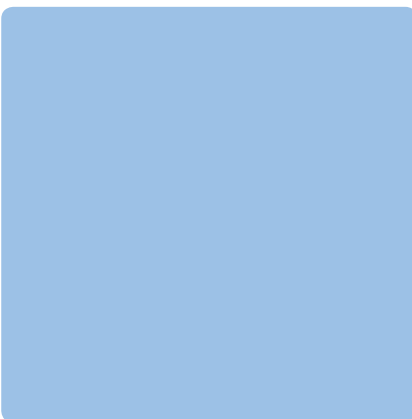

Åtgärdsprogram för näbbtrampört 2008–2010

(Polygonum oxyspermum)

RAPPORT 5972 • MAJ 2009

Åtgärdsprogram för näbbtrampört 2008–2010

(Polygonum oxyspermum)

Hotkategori: **STARKT HOTAD (EN)**

Programmet har upprättats av
Thomas Appelqvist, Ola Bengtson
och Mattias Lindholm, Pro Natura.

NATURVÅRDSVERKET

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

Orderfax: 08-505 933 99

E-post: natur@cm.se

Postadress: CM Gruppen AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/bokhandeln

Naturvårdsverket

Tel: 08-698 10 00, fax: 08-20 29 25

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Tel: 031-605000, Fax: 031-605897

E-post: natur@o.lst.se

Postadress: 403 40 Göteborg

Internet: www.o.lst.se

ISBN 91-620-5972-9

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2009

Tryck: CM Gruppen AB, Bromma 2009

Layout: Naturvårdsverket och forsbergvonesen

Fotografier: Maria Pettersson

Omslagsbilder: Näbbtrampört, Gotska Sandön.

Foto: Maria Pettersson

Förord

Naturvårdsverket har i flera sammanhang, bl.a. i ”Aktionsplan för biologisk mångfald” (1995), framhållit vikten av att utarbeta och genomföra åtgärdsprogram för hotade arter och biotoper. Åtgärdsprogrammen och deras genomförande är nu ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv (prop. 2004/05:150 Svenska miljömål – ett gemensamt uppdrag) och samtliga sex ekosystemrelaterade miljömål (prop. 2000/01:130 Svenska miljömål - delmål och åtgärdsstrategier). Miljömålet slår bland annat fast att antalet hotade arter skall minska med 30 % till 2015 jämfört med år 2000. Dessutom skall förlusten av biologisk mångfald vara hejdad till år 2010. Den sistnämnda målsättningen lades också fast vid EU-toppmötet i Göteborg 2001 och världstoppmötet ”Rio+10” i Johannesburg 2002.

Åtgärdsprogrammet för bevarande av näbbtrampört (*Polygonum oxyspermum*) har på Naturvårdsverkets uppdrag upprättats av Thomas Appelqvist, Mattias Lindholm och Ola Bengtsson, Pro Natura. Programmet presenterar Naturvårdsverkets syn på vilka åtgärder som behöver genomföras för arten.

Åtgärdsprogrammet innehåller en kortfattad kunskapsöversikt och presentation av åtgärder som behövs under 2008–2010 för att förbättra artens bevarandestatus i Sverige. Åtgärdena samordnas mellan olika intressenter, varigenom kunskapen om och förståelsen för arten eller biotopen ökar. Förankringen av åtgärdena har skett genom samråd och en bred remissprocess där statliga myndigheter, kommuner, experter och intresseorganisationer haft möjlighet att bidra till utformningen av programmet.

Det här åtgärdsprogrammet är ett led i att förbättra bevarandearbetet och utöka kunskapen om näbbtrampört. Det är Naturvårdsverkets förhoppning att programmet kommer att stimulera till engagemang och konkreta åtgärder på regional och lokal nivå, så att arten så småningom kan få en gynnsam bevarandestatus. Naturvårdsverket tackar alla dem som har bidragit med synpunkter vid framtagandet av åtgärdsprogrammet och dem som kommer att bidra till genomförandet av detsamma.

Stockholm i februari 2009

Bo Lundin

T. f. Direktör Naturresursavdelningen

Fastställelse, giltighet, utvärdering och tillgänglighet

Naturvårdsverket beslutade 2009-02-04 enligt avdelningsprotokoll N 13-09, 2 §, att fastställa åtgärdsprogrammet näbbtrampört (*Polygonum oxyspermum*). Programmet är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2008-2010. Utvärdering och/eller revidering sker under det sista året programmet är giltigt. Om behov uppstår kan åtgärdsprogrammet utvärderas och/eller revideras tidigare.

På <http://www.naturvardsverket.se/Documents/bokhandeln/hotadearter.htm> kan det här och andra åtgärdsprogram köpas eller laddas ned.

Innehåll

FÖRORD	3
FASTSTÄLLELSE, GILTIGHET, UTVÄRDERING OCH TILLGÄNGLIGHET	4
INNEHÅLL	5
SAMMANFATTNING	7
SUMMARY	8
ARTFAKTA	9
Översiktlig morfologisk beskrivning	9
Beskrivning av arten	9
Förväxlingsarter	10
Bevaranderelevant genetik	10
Biologi och ekologi	11
Spridningsförmåga och spridningssätt	11
Livsmiljö	11
Utbredning och hotsituation	12
Historik och trender	12
Orsaker till tillbakagång	12
Aktuell utbredning	13
Aktuella populationsfakta	13
Aktuell hotsituation	13
Troliga effekter av olika förväntade klimatförändringar	14
Skyddsstatus i lagar och konventioner	14
Nationell lagstiftning	14
EU-lagstiftning	14
Internationella konventioner och aktionsprogram (Action plans)	14
Övriga fakta	15
Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet	15
VISION OCH MÅL	16
Vision	16
Långsiktigt mål	16
Kortsiktigt mål	16
Bristanalys	16
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	18
Beskrivning av åtgärder	18
Information och evenemang	18
Ny kunskap	18

Inventering	18
Övervakning	18
Förhindrande av illegal verksamhet	18
Skötsel, restaurering och nyskapande av livsmiljöer	19
Övriga åtgärder	19
Allmänna rekommendationer	19
Åtgärder som kan skada eller gynna arten	19
Utsättning av arter i naturen för återintroduktion, populationsförstärkning eller omflyttning	20
Myndigheterna kan ge information om gällande lagstiftning	20
Råd om hantering av kunskap om observationer	21
KONSEKVENSER OCH SAMORDNING	22
Konsekvenser	22
Åtgärdsprogrammets effekter på andra rödlistade arter	22
Intressekonflikter	22
Samordning	22
Samordning som bör ske med andra åtgärdsprogram	22
REFERENSER	23
BILAGA 1 FÖRESLAGNA ÅTGÄRDER	24
BILAGA 2 UTBREDNINGSKARTA	25

Sammanfattning

Näbbtrampörten (*Polygonum oxyspermum*) är förmodligen en endem vid kusterna i norra Europa och finns förutom i Sverige även i Norge, Danmark, Finland och i de baltiska länderna, där den ställvis är mer vanlig (Estland).

Näbbtrampörten har noterats från Bohuslän, Skåne, Öland, Gotland, Södermanland och ett tillfälligt gammalt fynd från Uppland. De flesta fynden föreligger från Skåne och Gotland. Det sammanlagda antalet fyndplatser är nästan 100 men arten finns nu bara kvar på ca 20 lokaler, varav de flesta finns på Gotland.

Näbbtrampörten förekommer vid havsstränder och ingår där i driftvallarnas växtsamhällen. Den förekommer främst vid sandiga eller grusiga stränder och oftast där driftvallarna är små och fragmentariskt förekommande. Nöten innehåller en stor svampig och luftfylld del vilket gör att nöterna troligen kan spridas vida omkring med vattnets hjälp.

Alla förekomster är fåtaliga och den är ofta obeständig på sina förekomstplatser. Den uppträder dock ofta rikligt (ibland tillfälligt med flera hundra exemplar) åren efter att stormar rört om i sanden på stränderna.

På de flesta lokaler försvinner arten med stor sannolikhet av diverse slumpmässiga orsaker eftersom den som regel förekommer med endast få individer vid varje enskild lokal. Den kan senare återkolonisera samma lokal på ett oförutsägbart sätt. Detta är troligen en naturlig del i denna arts populationsdynamik och kommer därmed att ske oberoende av mänskliga aktiviteter och eventuella skötselinsatser.

I Flora Nordica anges att en del av nedgången kan bero på mänskligt slitage eftersom många av artens lokaler får täta besök av badgäster under sommarmånaderna. Personer som har inventerat arten på Gotland har uttryckt samma farhågor.

För att nå gynnsam bevarandestatus för näbbtrampörten bör den finnas på ett 20-tal lokaler på Gotland och där ett genutbyte mellan de enskilda lokalerna kan ske. För att ytterligare öka säkerheten bör det helst finnas flera kustregioner med flera stadigvarande lokaler i Sverige.

Visionen för detta åtgärdsprogram blir därmed att det inom vardera av de tre kustregionerna Bohuslän/Halland, Skånekusten och Öland/Gotland ska finnas stadigvarande lokaler med näbbtrampört och att antalet lokaler ska vara minst 20 på Gotland.

Åtgärder som föreslås i programmet är information, inventering och övervakning, men framför allt kunskapsinhämtning för att få veta mer om näbbtrampörtens ekologi och vilka faktorer som påverkar artens förmåga till kolonisering och överlevnad.

Kostnaden för detta åtgärdsprogram är ca 365 000 kronor.

Summary

Ray's knotgrass, *Polygonum oxyspermum*, is an endemic plant from the coasts of northern Europe and is mainly found within the Nordic and Baltic areas. In Sweden it has been found in the southern districts and most localities are found on the Baltic island Gotland.

It is a plant from sandy seashores and often grows in the vicinity of ephemeral drift banks. The fruit contain a spongy and air-containing part that probably enhances its long distance dispersal via seawater movements.

Most populations are small and the occurrences are in most places often ephemeral. After severe storms, when the shores have been heavily disturbed, it can flourish and quickly build up the numbers of individuals. However in most places it will go extinct in the long run but at the same time it will also disperse to new shores in an unpredictable way. This metapopulation dynamic is a natural behaviour of this species and will go on for different natural reasons only.

The modern decline of the species is also heavily affected by different human activities. Many natural types of seashore have been heavily changed due to settlements or outdoor activities such as bathing.

In order to avoid further declines it is necessary to protect some twenty localities (different sea shore areas) on the island of Gotland and secure some genetic exchange between these different populations. If we wish to give this species a more stable population in the country it is also a good thing to create safe sites for the species in some other sea shore areas along the southern districts of Sweden such as in the provinces of Skåne and Öland and also in the west coast area.

The long-term vision in this action plan is therefore to secure stable populations and safe sites in the coastal areas of Bohuslän/Halland, Skåne and Öland/Gotland. On the island of Gotland there should at least be twenty stable subpopulations with a proper gene exchange.

This action plan also suggests annual inventory and monitoring as well as ecological studies to clarify factors that enhance or disrupt populations growth and dispersal and its ability to long dispersal success and long term survival in subpopulations.

The economic cost for this action plan is estimated to about 34 000 Euro.

Artfakta

Översiktlig morfologisk beskrivning

Beskrivning av arten

Släktet *Polygonum*, till vilket näbbtrampörten (*Polygonum oxyspermum*) hör, har tre ganska lika, inhemska arter, nämligen trampört (*P. aviculare*) som är vanlig och de två närstående släktingarna näbbtrampört (figur 1) och sandtrampört (*P. raii*). Trampörten är en mycket mångformig art som är uppdelad på flera olika underarter. Även sandtrampörten är polyform (dvs. har fler olika morfologiska former som ibland kan ha genetiska orsaker och då ofta beskrivs som underarter) och i det nordiska området är den uppdelad på två olika underarter. Både sand- och näbbtrampörten skiljer sig från den vanliga trampörten genom att stjälken, åtminstone vid noderna, är pruinös (pudrad, daggig på grund av att ytan har ett vaxartat, vanligen vitt, lätt avdragbart tunt lager) och att bladbasernas nerver är papillösa (mycket fint vårtiga, synligt i stark förstoring). Bägge arterna har nästan alltid ett nedliggande växtsätt med flera stjälkar. Detta gäller dock ofta också för flera former av den vanliga trampörten. De har vidare (vid mognaden) en nöt som skjuter ut ur det omgivande fodret med åtminstone 3,8 mm. Näbbtrampörten skiljer sig från sandtrampörten på att bladen är rent gröna (sandtrampörten har stundom blådaggiga/pruinösa blad) i kombination med att stipelslidan är trång och snart blir uppsplittrad och trådig. Näbbtrampörten har också rödkantade hylleblad. Nöten skjuter vid mognaden ut ur fodret med ca halva sin längd. Svårigheterna att skilja sand- och näbbtrampört åt har gjort att vissa författare har försökt att slå samman dem till en art.

Figur 1. Näbbtrampört. Foto: Maria Pettersson.

Den underart av sandtrampört (*Polygonum raii* ssp. *norvegicum*, norsk trampört) som närmast förekommer längs de norska kusterna är relativt lätt att skilja från näbbtrampörten i det att dess blad är mycket bredare, ca 4-5 gånger så långa som breda. Den är vanligen rent vitblommig. Den andra underarten av sandtrampört (*Polygonum raii* ssp. *raii*, engelsk trampört) har en bladform som påminner om näbbtrampörten men har betydligt mörkare nötter och en icke-uppsplittrande stipelslida. Hos båda underarterna av sandtrampört skjuter nöten vid mognaden ut ur fodret med ca en tredjedel av sin längd. Det bör dock observeras att både norsk trampört och trampört ibland får självgroende långa gröna nötter i fruktställningen (vivipari). Hos både näbbtrampört och sandtrampört är nöten svampig och fröet upptar bara ungefär halva volymen. Detta är troligen en anpassning till spridning i havsvatten.

Både den engelska och den norska trampörten har hittats vid ett enstaka tillfälle i Sverige, båda gångerna i Bohuslän. Möjligen representerar fynden bara tillfälliga förekomster.

Förväxlingsarter

Trampörterna inom släktet *Polygonum* är sinsemellan ganska lika och det fordras noggranna studier för att särskilja de olika arterna.

Bevaranderelevant genetik

Metapopulationsstudier tyder på att en art som regel bör ha 15-20 eller fler lokaler i varje region där den förekommer (Hanski 2005). Resultaten i dessa studier bygger på relativt basala förutsättningar kopplade till spridningsförmåga och tillgång på lämpliga livsmiljöer. Eftersom näbbtrampörten kan förmodas ha en relativt god spridningsförmåga och av allt att döma inte är begränsad av tillgång på lämplig livsmiljö kan förmodligen denna regel appliceras på arten. Eftersom näbbtrampört stundom kan sprida sig långväga kan de sydsandinaviska förekomsterna betraktas som en enda metapopulation och arten bör därmed finnas på 15-20 lokaler inom detta område.

Enligt naturvårdsgenetisk teori löper små populationer mycket stor risk att dö ut av olika orsaker. Utifrån teoretiska utgångspunkter myntades den s.k. 50/500-regeln, dvs. minst 50 reproducerande individer behövs för kortsiktig överlevnad och minst 500 för en mer långsiktig. Mer förfinade modeller med fler villkor gav sedermera en fingervisning om att den minsta vitala populationen ofta ligger betydligt högre, eller vid ca 5000 reproducerande individer, men med stor variation mellan olika arter (Reed m.fl. 2003). Denna ekologiska grundregel (antal individer på varje enskild lokal) har däremot mindre betydelse för näbbtrampörten eftersom de lokala populationerna som regel har byggts upp genom en eller ett par lyckade långdistansspridningar (enstaka individer har genom långdistansspridningar etablerat nya populationer). Den genetiska inomartsvariationen kan därmed vara ganska låg per lokal. Den låga genetiska variationen hos dessa populationer orsakas här av den s.k. founder-effekten, dvs. populationen har en eller några få gemensamma för-

fäder. Individrika och under lång tid beständiga lokaler blir trots detta extra viktiga eftersom då en viktig ”genblandning” kan ske genom att flera olika founder-etableringar (individer från olika etableringstillfällen) kan ske på samma lokal. På sådana lokaler växer då individer med olika genuppsättningar jämte varandra. Denna fördel förutsätter dock att arten har en viss grad av korspollinering.

Ingen information angående den svenska populationens genetiska variation eller pollinationsbiologi har gått att få fram.

Biologi och ekologi

Spridningsförmåga och spridningssätt

Alla förekomster av näbbtrampört är fåtaliga och arten är ofta obeständig på sina förekomstplatser. Enligt Petersson (1998) blir arten vid sina gotländska lokaler ofta riklig åren efter att stormar rört om i sanden på stränderna. Antalet aktuella lokaler har dock minskat markant under 1900-talet.

Nöten innehåller en stor svampig och luftfylld del vilket gör att nötterna troligen kan spridas vida omkring med vattnets hjälp. Det är sannolikt att en del av dessa frön kan komma att ingå i strändernas fröbank. Artens uppblomstring efter storm tyder på detta, men det finns ännu inga undersökningar som klart visar att så är fallet.

Blommorna är relativt små och autogami (självbefruktning) är troligen vanligt. Det kan dock inte uteslutas att korspollinering också sker och man har sett småflugor besöka blommorna.

Livsmiljö

Näbbtrampörten förekommer vid havsstränder och ingår där i driftvallarnas växtsamhällen (figur 2). Den förekommer främst vid sandiga och grusiga stränder och oftast där driftvallarna är små och fragmentariskt förekommande. Vid större driftvallsansamlingar konkurreras den ut av exempelvis högvuxna mållor. Den är också ganska känslig för övervallning av sand varför den som regel inte heller förekommer vid rena sandstränder. Ofta uppträder den tillsammans med enstaka exemplar av sodaört (*Salsola kali*), spjutmålla (*Atriplex prostrata*) eller strandvial (*Lathyrus japonicus*).

Figur 2. Näbbtrampört på Gotska Sandön. Foto: Maria Pettersson.

Utbredning och hotsituation

Historik och trender

Näbbtrampörten har förmodligen minskat i antal i Sverige under den senaste tiden. Den har försvunnit från samtliga gamla lokaler i Skåne, Södermanland och Uppland men verkar hålla ställningarna på Gotland. Den största nedgången har skett i Skåne där den har funnits på ett dussin olika lokaler och det senaste fyndet gjordes i Simrishamns kommun 1965. Orsakerna till denna dramatiska nedgång i Skåne är inte dokumenterad. Det minskande utbredningsområdet gör naturligtvis arten mer sårbar.

Orsaker till tillbakagång

Näbbtrampört har försvunnit från de flesta av sina kända förekomstplatser om man ser det i ett längre tidsperspektiv. Den omedelbara orsaken kan visserligen i en del fall vara att området har utsatts för ett ökat slitage eller en ren exploatering men många gånger sker försvinnandet utan synbar orsak.

I Flora Nordica anges att den minskande tillgången på blåstång kan ha lett till en allmän nedgång av driftvallarnas arter och vegetation. Hur mängden uppspolad tång påverkar näbbtrampörten är dock inte känt. Vid Östersjöns kuster är kanske uppspolade fintrådiga rödalger ett större problem eftersom mängden av dessa har ökat under senare år. Vid en studie som Högskolan i Kalmar gjorde under 1990-talet påträffades i medeltal 5000 ton (våtvikt) per strandkilometer. När rödalger bryts ned orsakar de syrebrist samtidigt som de avger toxiska ämnen.

I Flora Nordica står också att en del av nedgången kan bero på mänskligt slitage eftersom många av artens lokaler får täta besök av badgäster under

sommarmånaderna. Enligt Petersson (1998) har näbbtrampörten försvunnit från de allra mest frekventerade badstränderna på Gotland.

På de flesta lokaler försvinner arten med stor sannolikhet av miljömässiga eller demografiska stokastiska (slumpmässiga) orsaker eftersom den som regel förekommer med endast få individer vid varje enskild lokal. Den kan senare återkolonisera samma lokal på ett oförutsägbart sätt. Detta är troligen en naturlig del i denna arts populationsdynamik och kommer därmed att ske oberoende av mänskliga aktiviteter och eventuella skötselinsatser.

Aktuell utbredning

Arten är förmodligen en endem (dvs. förekommer inom ett enda område) vid kusterna i norra Europa och finns förutom i Sverige även i Norge, Danmark, Finland och i de baltiska länderna där den ställvis är mer vanlig (Estland).

Det finns rapporter om tillfälliga förekomster i Skottland och i östra Nordamerika dit den troligtvis har förts med ballast.

Näbbtrampörten har noterats från Bohuslän, Skåne, Öland, Gotland, Södermanland och ett tillfälligt gammalt fynd från Uppland (1908). De flesta fynden föreligger från Skåne och Gotland. Det sammanlagda antalet fyndplatser är nästan 100 men den finns nu kvar på bara ca 20 lokaler, de flesta på Gotland. De gotländska lokalerna finns beskrivna i tidskriften Rindi (Petersson 1998 och 2001). Där publiceras också en kumulativ lista på de fynd som Bengt Englund gjorde vid Gotlands stränder under sina inventeringar åren 1928-30 och 1933-36. Karta över utbredningen i Sverige återfinns i Bilaga 2.

Aktuella populationsfakta

Näbbtrampörten uppträder ofta fåtaligt och obeständigt på enskilda lokaler. Bohuslän har en aktuell lokal på Saltö där man fann 19 exemplar år 2006 (Blomgren 2007). Öland har en aktuell lokal vid Alvara, Sjömarken på norra delen av ön (Andersson & Gunnarsson 2003) där man fann sex exemplar år 2003. De övriga platserna finns på Gotland inklusive Gotska Sandön. Eftersom den oftast är fåtaligt på de enskilda lokalerna försvinner den ofta – eller dyker upp på ett oförutsägbart sätt. På Gotland (inklusive nationalparken Gotska Sandön) förekommer den stundom i individrika populationer och man räknade t.ex. in ca 200 exemplar vid Hangvar 1994. I Skåne och Södermanland fanns den åtminstone fram till 1950-talet. Under 1900-talet förändrades därmed tyngdpunkten i artens svenska utbredning från Skåne till Gotland.

Aktuell hotsituation

I dagsläget utgör sannolikt inte exploatering av näbbtrampörtens lokaler något större hot eftersom merparten av de områden där arten förekommer omfattas av strandskydd eller andra typer av skydd.

Slitage, tramp och uppräckning av plantor som en konsekvens främst av ett ökat bad- och friluftsliv utgör förmodligen inte heller något hot eftersom arten genom sitt anonyma utseende och nedliggande växtsätt klarar sig bra under dessa förutsättningar. Liten populationsstorlek utgör alltid ett hot mot ovanliga arter med få, utspridda lokaler, eftersom de olika delpopulationerna av rent slumpmässiga skäl löper större risk att slås ut.

Näbbtrampört är upptagen på den svenska rödlistan i kategorin starkt hotad (EN). Bedömningen grundar sig på att arten minskar i både utbredningsområde och förekomstarea samt att populationen är kraftigt fragmenterad och extremt fluktuerande (Gärdenfors 2005).

Troliga effekter av olika förväntade klimatförändringar

Hur näbbtrampörten kommer att reagera gentemot förmodade klimatförändringar går för närvarande inte att säga någonting om.

Skyddsstatus i lagar och konventioner

Arten har följande status i nationell lagstiftning, EU-direktiv, EU-förordningar och internationella överenskommelser som Sverige ratificerat. Texten nedan hanterar endast den lagstiftning etc. där arten har pekats ut särskilt i bilagor till direktiv och förordningar. Den generella lagstiftning som kan påverka en art eller den naturtyp eller område där arten förekommer finns inte med i detta program.

Nationell lagstiftning

Näbbtrampörten är fridlyst i Sverige. Fridlysningen innebär att det är förbjudet att plocka, gräva upp eller på annat sätt ta bort eller skada vilt levande exemplar. Det är också förbjudet att ta bort eller skada frön eller andra delar från denna art.

Strandmiljöer omfattas i flera europeiska länder av ett generellt skydd som oftast avser att förhindra exploatering och slitage. I Sverige gäller strandskydd enligt 7 kap. 13-18 §§ miljöbalken. Strandskyddet omfattar normalt minst 100 meter från strandlinjen (ut i vattnet och inåt land) och syftar bl.a. till att bevara goda livsvillkor på land och i vatten för djur- och växtlivet. Huvuddelen av artens lokaler har därför ett visst juridiskt skydd inom strandskyddat område.

EU-lagstiftning

Näbbtrampört omfattas inte som art av EU:s livsmiljödirektiv. Däremot är dess livsmiljö, ”perenn vegetation på steniga stränder” (naturtypskod 1220) och ”annuell vegetation på driftvallar” (1210) förtecknade i bilaga 1 till livsmiljödirektivet, vilket innebär att ett tillräckligt antal av dessa miljöer ska bevaras i det europeiska nätverket Natura 2000.

Internationella konventioner och aktionsprogram (Action plans)

Näbbtrampört omfattas inte som art specifikt av några internationella konventioner.

Dess livsmiljö berörs dock av Helsingforskonventionen (HELCOM) och Oslo-Pariskonventionen (OSPAR). Konventionerna har dock ingen direkt betydelse för artens bevarande.

Så vitt känt omfattas inte näbbtrampört eller dess livsmiljöer av några internationella aktionsprogram. I Storbritannien har dock riktlinjer för skötsel

av sand- och stenstränder nyligen publicerats (Doody & Randall 2003). Dessa riktlinjer har dock mer karaktär av information och rådgivning.

Övriga fakta

Erfarenheter från tidigare åtgärder som kan påverka bevarandearbetet

Inga artinriktade åtgärder som går att utvärdera har förekommit.

Vision och mål

Vision

För att nå gynnsam bevarandestatus för näbbtrampört bör den finnas på ett 20-tal lokaler med ett genutbyte mellan de enskilda lokalerna. För att ytterligare öka säkerheten bör den dessutom finnas i flera olika kustregioner i Sverige. Detta leder oss fram till en vision med följande innehåll:

- Inom vardera av de tre kustregionerna Bohuslän/Halland, Skånekusten och Öland/Gotland ska det finnas stadigvarande lokaler med näbbtrampört där individantalet inte understiger 10 exemplar ens under ”dåliga” år. På Gotland bör det finnas minst 20 olika lokaler vid varje enskilt år.

Långsiktigt mål

För arten kan följande långsiktiga (inom den närmaste 20-års-perioden) mål formuleras:

- Kunskapen om arten har ökat till sådana nivåer att relevanta skötselåtgärder kan föreslås på de lokaler där arten förekommer.
- På samtliga aktuella lokaler finns möjlighet att bedriva relevant skötsel. I de fall lokalerna omfattas av naturreservatsskydd eller liknande bör – efter hand som sådan kunskap dokumenteras – populationsförstärkande åtgärder ha inarbetats i skötselplanerna. I annat fall har lämpligen avtal slutits med markägare som ger möjlighet att bedriva relevant skötsel.
- På Gotland finns det minst 20 lokaler med näbbtrampört.
- Inom var och en av de övriga kustregionerna (Bohuslän/Halland, Skånekusten och på Öland) har arten nu möjlighet att sprida sig till lämpliga lokaler inom respektive kustregion så att den finns stadigvarande med sammanlagt minst fem lokaler även i dessa regioner.

Kortsiktigt mål

Antalet lokaler för näbbtrampört bibehålls fram till 2010 jämfört med situationen 2006.

Vid utgången av 2010 bör arten finnas på 25 olika lokaler i Sverige. Antalet individer vid varje lokal är som sagts inte så avgörande för denna art men bör ändå ligga på minst 10 individer även under ”dåliga” år för att undvika slumpvisa utdöenden. Huvuddelen av dessa lokaler (minst 20) bör finnas på Gotland.

Bristanalys

Vi har numera en viss generell kunskap om hur olika arter reagerar när deras populationsstorlek understiger vissa tröskelvärden och denna kunskap kan vi

använda för att ge en grov vision av vad som krävs för att näbbtrampört ska erhålla en gynnsam bevarandestatus i landet. Denna vision behöver dock finjusteras i takt med att vår kunskap blir bättre.

Näbbtrampörten har försvunnit från samtliga sina gamla skånska lokaler, troligen till största delen beroende på exploatering och ett ökat mänskligt slitage. För att få tillbaka arten till detta landskap bör man sköta ett antal små sand- och sand-/gruslokaler så att arten får en potentiell möjlighet att återkolonisera detta landskap.

På Gotland har arten aldrig varit så vanlig som den är just nu men detta beror förmodligen på den ökande botanistaktiviteten i området. De bohuslänska och öländska lokalerna har alltid varit fåtaliga och lokalerna i Södermanland och Uppland hade förmodligen en mer tillfällig karaktär.

Åtgärder och rekommendationer

Beskrivning av åtgärder

I det här kapitlet beskrivs de åtgärder som föreslås för att nå programmets målsättningar. Det hanterar vilka åtgärder som behövs, hur de bör genomföras och hur resultaten bör se ut. I åtgärdstabellen (Bilaga 1) kompletteras åtgärdsbeskrivningarna med uppgifter om var åtgärderna bör ske, ansvar, finansieringskällor, uppskattade kostnader och prioritering.

Information och evenemang

På samtliga lokaler bör markägare och förvaltare informeras om artens förekomst. Även strandstädningpersonal bör informeras om artens förekomst.

Ny kunskap

Som nämnts under ”Vision och mål” är det mycket viktigt att kunskapen om näbbtrampört ökar avsevärt. Därför bör ett undersökningsprogram genomföras med mål att fylla i kunskapsluckor avseende artens ekologi och vilka faktorer som påverkar dess förmåga till kolonisering och överlevnad på respektive lokaler. På lokaler som nyttjas intensivt för bad- och friluftsliv, samt på lokaler som betas, bör man i långtidsförsök studera hur dessa aktiviteter påverkar populationerna. Individräkning kompletteras här med noteringar av blomning, nyetableringar och frö- och fruktsättning. Redan kända lokaler som är lämpliga studieobjekt innefattar dels de enda lokalerna på Öland och i Bohuslän samt de större lokalerna på Gotska Sandön. I detta undersökningsprogram bör det även ingå studier av artens förhållande till olika typer av tångbankar och en studie som fastställer artens eventuella fröbank i olika strandavsnitt.

Inventering

Aktuella lokaler – dvs. lokaler som fortfarande hyser arten – bör identifieras och större strandpartier med sand och grusförekomster i anslutning till aktuella, utgångna och potentiella lokaler på Gotland inklusive Gotska Sandön bör dessutom totalinventeras. I samband med denna inventering väljs också lokaler ut för undersökningsprogrammet som beskrivs under ”Ny kunskap” ovan.

Övervakning

För samtliga aktuella lokaler genomförs individräkning vid årliga besök. Information om dessa övervakningsresultat sprids fortlöpande.

Förhindrande av illegal verksamhet

Arten är fridlyst, vilket bör påpekas både på informationsskyltar och i informationsblad.

Skötsel, restaurering och nyskapande av livsmiljöer

SKÖTSEL

Temporär avstängning av arten (t.ex. i samband med tångröjning, strandstädning eller eldning) kan bli aktuellt.

SKÖTSEL I SKYDDADE OMRÅDEN

Åtgärdsprogrammet är vägledande för åtgärder i skyddade områden. I skyddade områden måste de åtgärder som genomförs stämma överens med de styrande dokumenten för området, t.ex. syfte, föreskrifter och skötselplan, som är framtagna för att främja områdets samlade bevarandevärden. I första hand bör åtgärder för arten riktas mot skyddade områden där dessa åtgärder stämmer överens med områdenas syften och skötselplaner.

I samtliga områden som omfattas av naturreservatsskydd finns normalt ett förbud mot att skada områdets flora och fauna. Arten är dessutom fridlyst. Det finns därför ingen anledning att i nuläget föreslå ändringar i reservatsföreskrifter eller skötselplaner. I takt med att kunskapen om arten förhoppningsvis ökar kan det dock i framtiden finnas skäl att se över skötselplaner och liknande med avseende på dessa aspekter.

SKAPANDE AV LÄMPLIGA LIVSMILJÖER UTANFÖR DE SKYDDADE OMRÅDEN

Med dagens kunskapsläge finns det inte tillräckligt underlag för att föreslå riktade åtgärder utanför skyddade områden.

Näbbtrampört kan tänkas dyka upp på nya lokaler och dessa bör då inkluderas i åtgärdsprogrammet och bli föremål för lämpliga åtgärder.

Övriga åtgärder

Frön från näbbtrampört bör samlas in och läggas i en genbank. Fröna bör tas från någon individrik lokal på Gotland. De exemplar av näbbtrampört från vilka frön samlas bör även i sin helhet insamlas för att bevaras i ett offentligt herbarium.

Allmänna rekommendationer

Det här kapitlet vänder sig till alla dem utanför myndighetssfären som genom sitt jobb eller under fritiden kommer i kontakt med den art som programmet handlar om, och som genom sitt agerande kan påverka artens situation och som vill ha vägledning för hur de bör agera för att gynna den. Avsnittet innehåller generella rekommendationer. Det är viktigt att de avvägs mot eventuella motstridiga intressen eftersom lämpliga generella åtgärder kan ha lokala undantag.

Åtgärder som kan skada eller gynna arten

Åtgärder som kan skada och gynna arten finns beskrivna under ”Populationsstorlek och hotsituation” samt ”Åtgärder och rekommendationer” ovan.

Lokala badplatsföreningar eller föreningar kring båtplatser och båtbygggor kan eventuellt bidra med aktiva naturvårdsinsatser i form av strandstädning

eller strandröjning och/eller tillfällig avstängning. Dessa åtgärder bör i samtliga fall ske i nära samråd med länsstyrelsen.

Utsättning av arter i naturen för återintroduktion, populationsförstärkning eller omflyttning

I det här åtgärdsprogrammet för näbbtrampört föreslås inga utsättningar under 2008-2010.

Vid utsättningar gäller att den som vill sätta ut hotade växt- eller djurarter som är fridlysta enligt 4-9 §§ artskyddsförordningen eller 5 § fiskeförordningen, eller som är fredade enligt 3 § jaktlagen, samt införskaffa grundmaterial för uppfödning och uppdrivning inklusive förvaring och transport, måste se till att skaffa erforderliga tillstånd. Länsstyrelsen får enligt 14-15 §§ artskyddsförordningen i det enskilda fallet ge dispens från förbuden i 4-9 §§ som avser länet eller del av länet. Länsstyrelsen får också enligt 16 § fiskeförordningen ge tillstånd till utsättning av fisk, vattenlevande blötdjur och vattenlevande kräftdjur. För fångst och utsättning av däggdjur och fåglar krävs tillstånd av Naturvårdsverket. När det gäller förvaring och transport av levande exemplar av växt- och djurarter som i bilaga 1 till artskyddsförordningen har markerats med N eller n, måste undantag från förbudet i 23 § sökas hos Jordbruksverket.

Vid utsättningar ska också beaktas att åtgärder som inte kräver särskilt tillstånd men som väsentligt kan påverka naturmiljön ska anmälas för samråd till Länsstyrelsen enligt 12 kap. 6 § miljöbalken. Utsättning av arter i naturen kan vara en sådan åtgärd. Därför bör samråd ske med aktuell länsstyrelse innan åtgärder vidtas för att sätta ut växt- eller djurarter i naturen.

Myndigheterna kan ge information om gällande lagstiftning

Den fastighetsägare eller nyttjanderättsinnehavare som brukar mark eller vatten där hotade arter och deras livsmiljö finns bör vara uppmärksam på hur området brukas. En brukare som sätter sig in i naturvärdenas behov av skötsel eller frånvaro av ingrepp och visar hänsyn i sitt brukande är oftast en god garant för att arterna ska kunna bibehållas i området.

Oavsett verksamhetsutövarens kunskap och intresse för att bibehålla naturvärdena kan det finnas krav på verksamhetsutövaren enligt gällande lagar, förordningar och föreskrifter. Vilken myndighet som i så fall ska kontaktas avgörs av vilken myndighet som har tillsyn över den verksamhet eller åtgärd det gäller. Länsstyrelsen är den myndighet som oftast är tillsynsmyndighet. För verksamhet som omfattas av skogsvårdslagen är skogsvårdsstyrelsen tillsynsmyndighet. Det går alltid att kontakta länsstyrelsen för att få besked om vilken myndighet som är ansvarig.

Tillsynsmyndigheterna kan ge upplysningar om vilka regelverk som gäller i det aktuella fallet. Det kan finnas krav på tillstånds-, anmälningsplikt eller samråd. Den berörda myndigheten kan ge information om vad en anmälan eller ansökan bör innehålla och i hur god tid den bör lämnas in innan verksamheten planeras sättas igång.

Råd om hantering av kunskap om observationer

Enligt sekretesslagens 10 kap §1 gäller sekretess för uppgift om utrotningshotad djur- eller växtart, om det kan antas att strävanden att bevara arten inom landet eller del därav motverkas om uppgiften röjs. Kännedom om förekomster av hotade arter kräver omdöme vid spridning av sådan kunskap då illegal jakt och insamling kan vara ett hot mot arten.

Naturvårdsverkets policy är att informationen så långt möjligt ska spridas till markägare och nyttjanderättshavare så att dessa kan ta hänsyn till arten i sitt brukande av området där arten förekommer permanent eller tillfälligt.

När det gäller arten i det här programmet görs generellt bedömningen att ingen sekretess eller diffusering av förekomsterna behövs vid utlämning eller publicering av förekomstuppgifterna. Hotet från insamling av näbbtrampört är litet. Berörda markägare och myndigheter bör underrättas om lokalerna så att de ej utför åtgärder som kan ha en negativ påverkan för näbbtrampört.

Konsekvenser och samordning

Konsekvenser

Åtgärdsprogrammets effekter på andra rödlistade arter

Forskning och annan kunskapsinhämtning om näbbtrampört kan ge värdefull kunskap om lämpliga naturvårdsåtgärder för flera andra havsstrandararter.

Intressekonflikter

Intressekonflikter kan uppstå med anordningar för bad vid sandstränder och kanske också i samband med anläggning av båtplatser, bryggor och liknande.

Anläggning av båtplatser, bryggor och liknande kan ske vid andra strandpartier och eventuella konflikter mellan bad och näbbtrampört kan förmodligen lösas genom information.

Samordning

Samordning som bör ske med andra åtgärdsprogram

Samordning bör ske med åtgärdsprogrammen för martorn och ostronört, samt med andra åtgärdsprogram som hanterar dynmiljöer och havsstränder.

Referenser

- Andersson, U-B. & Gunnarsson T. 2003. Jakten på ljungögontröst *Euphrasia micrantha* – eller helgen när vi hittade allt utom det vi letade efter. *Krutbrännaren* 12(3): 116-121.
- Blomgren, E. 2007. *Floraväktarverksamheten i Bohuslän. Årsrapport 2006*. Föreningen Bohusläns flora.
- Doody, P. & Randall, R. 2003. *Guidance for the Management of Coastal Vegetated Shingle*. Contract No. MAR 05-03-002 English Nature.
- Gärdenfors, U. 2005. *Rödlistade arter i Sverige 2005*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Hanski, I. 2005. *The Shrinking World: Ecological Consequences of Habitat Loss*. International Ecology Institute, Oldendorf/Luhe, Tyskland.
- Jonsell B (red.). 2000. *Flora Nordica I*. Stockholm.
- Petersson, J. 1998. Hotade växter på Gotland. Del 1: Försvunna och akut hotade arter. *Rindi* 18: 1-20.
- Petersson, J. 2001. Nyheter i Gotlands flora 2000. *Rindi* 21: 5-15.
- Reed, D.H., O'Grady, J.J., Brook, B.W., Ballou, J.D. & Frankham, R. 2003. Estimates of minimum viable population sizes for vertebrates and factors influencing those estimates. *Biological Conservation* 113: 23-34.

Bilaga 1 Föreslagna åtgärder

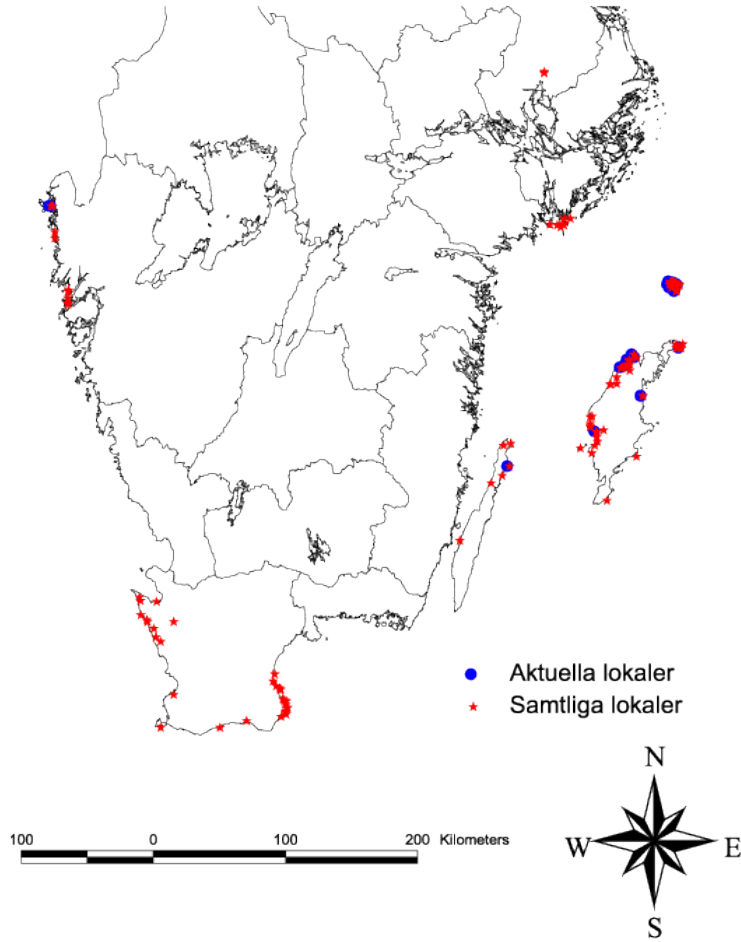
Åtgärda	Län	Område/Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad (SEK)	Prioritet	Genomförs senast
Information till markägare och brukare	I, H, M, O	Samtliga	Lst I, M, H, O	NV-ÅGP	I uppdrag	1	2009
Information till utförare av strandstädning	I, H, M, O	Samtliga	Lst I, M, H, O	NV-skötsel	I uppdrag	1	2009
Planering av undersökningsprogram	I, H, M, O		Lst I	NV-ÅGP	40 000	1	2010
Genomförande av undersökningsprogram	I, H, M, O		Lst I	NV-ÅGP	60 000	2	2010
Identifiering av aktuella lokaler	I, H, M, O	Samtliga	Lst I, M, H, O	NV-ÅGP	I uppdrag	1	2008
Inventering av äldre och potentiella lokaler	I	Utvalda	Lst I	NV-ÅGP	60 000	1	2010
Inventering av äldre och potentiella lokaler	H	Utvalda	Lst H	NV-ÅGP	20 000	1	2010
Årlig övervakning och individräkning på samtliga lokaler	I, H, M, O	Samtliga	Lst I, M, H, O	NV-ÅGP	180 000	1	2010
Insamling av frön och växter för förvaring i genbank resp. offentligt herbarium	I	Utvalda	Lst I	NV-ÅGP	5 000	2	2008
<i>Total uppskattad kostnad</i>					<i>365 000</i>		

Några av åtgärderna har påbörjats och slutförts under tiden som manuskriptet till det här programmet tagits fram.

Följande åtgärder har påbörjats: identifiering av aktuella lokaler, planering av undersökningsprogram, årlig övervakning och individräkning på samtliga lokaler, genomförande av undersökningsprogram.

Följande åtgärder har slutförts: insamling av frön och växter för förvaring i genbank resp. offentligt herbarium.

Bilaga 2 Utbredningskarta

Åtgärdsprogram för näbbtrampört 2008–2010

(Polygonum oxyspermum)

RAPPORT 5972

NATURVÅRDSVERKET
ISBN 978-91-620-5972-9
ISSN 0282-7298

Näbbtrampörten (*Polygonum oxyspermum*) förekommer mycket sällsynt på sandiga och grusiga havsstränder vid Skagerack, Kattegatt och Östersjön. Den är starkt förgrenad med långa, nedliggande stjälkar. I bladvecken utvecklas under juli-september små knippen av skaftade blommor med rödaktiga hylleflikar. Frukten är en trekantig, glänsande brun nöt, som vid mognaden skjuter långt ut ur hyllet.

Varför arten, som är klassad som starkt hotad (EN) i den svenska rödlistan, minskar är inte helt klarlagt. Åtgärder som föreslås i det här åtgärdsprogrammet är information, inventering och övervakning, men framför allt kunskapsinhämtning för att få veta mer om näbbtrampörtens ekologi och vilka faktorer som påverkar artens förmåga till kolonisering och överlevnad.

